

Joan Maragall

Visat núm. 2
(octubre 2006)

by Heidi Grünewald

Carles Riba deixà ben clar que les traduccions catalanes que Joan Maragall havia realitzat eren un honor per a la llengua catalana. Gairebé tota la vida es va dedicar a aquesta activitat, perquè estava convençut que les traduccions d'altres llengües tindrien un paper important en el procés de modernització de la cultura catalana al llindar del segle XX. Es tractava, segons Maragall, de recuperar aquell «comerç espiritual» amb la resta del món, tan necessari com a ferment civilitzador i renovador lingüístic. Però, a més d'ennobrir de bell nou la llengua pròpia, les traduccions haurien de guiar la literatura catalana cap als continguts i els models de la literatura universal.

Per tant, calia obrir-se a la traducció de les millors obres de la literatura estrangera, d'una banda, per poder experimentar el material lingüístic que l'expressió moderna d'aleshores necessitava, i, de l'altra, per apropiarse els continguts universals que l'esperit humà havia anat acumulant al llarg de la seva evolució. Per a Maragall, la traducció és un element viu, que ajuda a reprendre la pròpia tradició, però que serveix també per a la formació espiritual i l'educació d'una cosmovisió i una cultura universals com a camí únic del progrés humà. Ara bé, des d'una perspectiva de perfeccionament de la cultura nacional, per al nostre poeta traductor, l'esforç d'adaptació només té un objectiu: trobar el significat «propri» del que és «estranger» i potenciar amb l'obra estrangera la cultura pròpia; és a dir, la traducció esdevé eficaç dins un discurs d'identitat.

El cànon de traduccions

Joan Maragall va generar un cànon ampli de traduccions amb les obres de Johann Wolfgang von Goethe, Novalis i Friedrich Nietzsche, així com dels clàssics Homer i Píndar, sense oblidar la gran quantitat d'altres textos, coneguts com a «cançons populars», «cançons corals» o «Lieder» de Robert A. Schumann, de Felix Mendelssohn, de Johannes Brahms i d'altres, que ell, molt sovint, va traduir per encàrrec. Per això, Maragall es va comprometre puntualment amb poesies de Joseph von Eichendorff, Alphonse Daudet, Alphonse de Lamartine o dels menys coneguts autors de parla alemanya Robert Reinick, Ferdinand Freiligrath i Friedrich Rückert (1788-1866) —aquest darrer autor consta, erròniament, en les obres completes de Joan Maragall (Editorial Selecta, 1960, vol. I, p. 533) amb el nom de «Franz Rückert». A més a més, féu una versió lliure d'una poesia molt popular del poeta i metge Ernst von Feuchtersleben (1806-1849): «Si a Déu plau» (musicat per Felix Mendelssohn Bartholdy). Possiblement, Maragall tenia alhora un interès particular per Feuchtersleben, ja que trobem en la seva biblioteca privada un exemplar del llibre *Higiene del alma* (*Zur Diätetik der Seele*, 1838) del mateix autor austríac que, a final del segle XIX, era molt apreciat. Ara bé, com a traducció més destacada del cànon de textos musicats hi ha el «Cant de joia» que Friedrich Schiller va crear el 1785 per una lògia a Dresden. Tanmateix, cal recordar que Maragall no traduí l'original del text schillerià, sinó l'arranjament que Ludwig van Beethoven en va fer per al

final de la seva *Novena simfonia*. Els treballs més extensos en aquest context, eren, d'una banda, la traducció del llibret de *Tristan i Isolda* en col·laboració amb Antoni Ribera i, de l'altra, la seva versió del llibret de *Ton i Guida* d'Adelheid Wette, musicat pel compositor postwagnerià i germà de l'autora, Engelbert Humperdinck, mentre que, del *Parsifal* wagnerià, només traduí un petit fragment de l'escena de la consagració del Graal. Cal recordar també una traducció seva en llengua espanyola: *Fisonomia de santos*, del francès Ernest Hello. Ara bé, per més que aquest cànon de traduccions mostri una gran diversitat d'autors, l'activitat de traducció se centrà, sens dubte, en els textos alemanys.

La traducció: una gran festa lingüística i espiritual

En un article dedicat al traductor valencià Teodor Llorente (1836-1911), el seu gran exemple, Maragall ens parla de la fascinació que sent envers el vessant creatiu de la traducció; però també es queixa del fet que l'art del traductor no és prou estimat. Caldria experimentar el foc de la traducció —afirma en el mateix article—, per saber com és de semblant el foc de l'experiència creadora. Tot i que Maragall no va formular pròpiament una teoria de la traducció, és significatiu que, per a ell, la força de l'acte creatiu de la traducció fos comparable a les activitats artísticopoètiques, ja que el moment de formulació de la paraula estrangera en la llengua pròpia revela un estat febril de creació verbal molt semblant a l'acte creatiu del text original. A més, aquesta mena de xoc entre l'ésser humà i la paraula de què ens parla el poeta traductor recorda el sentiment originari de l'acte creatiu en general. *Traduir* significa 'crear', i l'expressió formulada en llengua pròpia és traducció i original al mateix temps, perquè neix de les emocions originals del traductor i, per tant, té autenticitat. Tot i això, sembla que falten paraules per poder aclarir del tot aquesta experiència, ja que recolza, com explica Maragall, en el procés d'adquisició a través de la «confusió». Ben mirat, aquesta formulació implica tant el significat de *desconcert* com la idea de *fusió* del que és propi i del que és estranger; però més enllà de la mera vivència traductora, Maragall imagina, dins nostre, una mena de germen col·lectiu d'aquelles pregoneses creatives que ressonen en el procés de formulació. És a partir de la totalitat de la matèria lingüística confusa i de l'àmbit més pregon de la llengua materna, d'on el traductor treu la forma nova per al que és estranger. A més a més, la recerca de l'expressió nova genera una intensificació del sentiment que, fins i tot, vol esdevenir un èxtasi, una experiència voluptuosa que proporciona goig i que fa que l'acte de traduir esdevingui per al traductor inspirat «una gran festa lingüísticoespiritual» (*Traducciones*, 1901), ple de vitalitat. Ara bé, les reflexions de caire més psicològiques al voltant de l'acte de traduir sintonitzen, d'alguna manera, amb les teories innovadores de la traducció cap a final del segle XIX, com és el cas de Stefan George, poeta alemany i traductor de Charles Baudelaire, que es concentra en el procés de recreació poètica. Per resumir-ne les idees, Maragall fa ús de l'expressió «traducció viva», que, de ben segur, vol ser un concepte germà de la seva teoria de la «paraula viva».

L'estudi d'una llengua estrangera: l'alemany

Ben aviat havia expressat el seu entusiasme pels poetes i pensadors alemanys, de manera que, després d'una lectura compulsiva del *Werther* de Goethe en versió francesa, començà a aprendre l'alemany seriosament al voltant de l'any 1882. Per estudiar aquesta llengua, va fer servir un manual suís, aleshores ben conegut, d'Eugène Favre: *Premières leçons d'allemand ou grammaire élémentaire et pratique de la langue allemande*. Els quaderns d'exercicis, però, que es conserven encara a l'Arxiu Maragall, no ens donen cap resposta segura en relació amb el nivell d'alemany assolit pel nostre poeta traductor. Maragall, a l'hora d'aclarir la seva competència traductora, es mostra sincer, però no modest. Fa ressaltar, tot i que irònicament, a l'amic Roura, el seu talent d'intuïció mitjançant el qual traduïa qualsevol paraula estrangera. Poc abans de morir, Maragall encara reconeixia que, pel que fa la llengua alemanya parlada, «mai de la vida no podria entendre'n sinó paraules soltes»; només la llengua escrita li dóna una certa seguretat de comprensió perquè, «escrita[,] pot desxifrar-se mercès a rellegir-la repetidament i amb calma» (carta a Pere Bosch i

Gimpera del 18 de novembre de 1911). Tot i això, considerava que «l'estudi d'un idioma és un treball equilibrador, i el seu coneixement una nova font oberta en [el] nostre esperit, sobretot quan la llengua que s'aprèn és la de Goethe i Schiller» (carta a Carles Rahola del 24 d'octubre de 1905). Encara que en aquesta afirmació identifiqui la llengua alemanya amb el tàndem dels clàssics Goethe i Schiller, com es feia a Alemanya a final del segle XIX per crear una mena de monument literari nacional, Maragall diferenciava clarament entre el seu interès per Goethe i el que tenia per Schiller, ja que d'aquest segon autor només traduí dues poesies: «Cant de joia» i «Himne als artistes». Maragall subratlla que enllà de la mera transmissió de continguts, l'estudi d'una llengua estrangera i la traducció demanen un compromís intel·lectual i obren un nou espai mental inesgotable. Així doncs, el nostre poeta es va endinsar plenament en el món de la literatura i el pensament alemanys.

Cultura alemanya i formació universal

Sovint, Maragall encomià molt més els valors d'altres països que no pas d'Alemanya. No li agradaven ni l'autoritarisme de Bismarck ni la sobrecàrrega teutònica de l'obra de Wagner, mentre que s'identificava amb la idea de la *Bildung* com a model intel·lectual, tal com ho representa Goethe, que es basa en una formació i educació individual i col·lectives orientades cap a valors estètics i morals universals. En l'article «Nuestra acción» (1905), Maragall opina que els pobles amb més grandesa van créixer modernament pel fet de tenir una cultura intensa, o sigui, per la instrucció i l'educació que els va bastir o ressuscitar. A Alemanya, insisteix, ja sabem qui va fer l'imperi: precisament, el mestre d'escola. Ara bé, Maragall raona sempre amb molta subtilitat sobre l'efecte o l'impacte que pot tenir el contingut estrany sobre el que és propi i conegut. Com a exemple negatiu, fa referència a una traducció d'*El crepuscle dels déus* duta a terme per Jerónimo Zanné i Antoni Ribera i publicada per l'Associació Wagneriana. La traducció li semblà una tortura de la llengua catalana; d'una banda, perquè la traducció era quasi una correspondència literal amb el text wagnerià, i, de l'altra, Maragall opinà que la raó d'aquest *faux pas* es trobava en una desmesurada admiració pel compositor alemany; ell, per contra, s'hi mostra crític perquè veu en Wagner, a més d'un llenguatge conceptuós i abstracte, sovint un esperit excessivament alemany que, per a un caràcter més aviat plàstic, resulta massa obscur i opac. El simbolisme de *L'anell del nibelung*, doncs, li sembla incompatible amb l'esperit llatí.

La traducció com a recepció productiva

Tant si es tractava de donar exemples orientatius per a la llengua i cultura catalanes, com de crear un nou espai d'experimentació poètica, per a Maragall l'activitat de traduir representava una gran tasca intel·lectual que era fruit del seu interès pels autors estrangers i, al mateix temps, que era determinant per al seu pensament. És cert que, per obtenir més respostes sobre l'obra i el cànon de traduccions de Joan Maragall, caldria estudiar més a fons els vehicles intermediaris que el transportaven cap al pensament dels autors que va traduir i que havien filtrat els pensaments originals pel cervell de les seves inquietuds. Car, si d'una banda podem dir que Maragall assumia un paper de modern perquè les seves traduccions van obrir una finestra per a la cultura catalana, de l'altra podríem afegir que, com a intel·lectual, Maragall va estar plenament involucrat en l'empresa dels corrents europeus.